

DEFINICIJSKI JEZIK V *SLOVARJU* *SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA* *JEZIKA* S STALIŠČA SODOBNIH LEKSIKOGRFSKIH NAČEL

Definicijski jezik je v enojezičnih slovarjih v zadnjih dveh desetletjih doživel precej sprememb, čeprav se osnovna pravila definiranja od samega začetka leksikografije niso bistveno spremenila. Prihod elektronskih besedilnih korpusov je leksikografom ponudil nove možnosti pri oblikovanju uporabnikom čim bolj prijaznih definicij. V prvem delu članka se osredotočimo na tipe definicij in na pravila definiranja, ki so se uveljavila v tujejezični, predvsem angleški leksikografiji. V drugem delu preverimo, v kolikšni meri so pravila definiranja upoštevana v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, pri čemer se opiramo na podatke, ki jih je mogoče pridobiti iz referenčnega korpusa slovenskega jezika *FIDA*. Na ta način *Slovar slovenskega knjižnega jezika* ovrednotimo s stališča pristopa k definicijskemu jeziku danes, kar je sicer zaradi neobstoja korpusov v času nastanka slovarja deloma sporno, vendar pa zaradi razširjenosti rabe *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in nerazpoložljivosti alternativnih in sodobnejših enojezičnih slovarjev nadvse informativno in uporabno.

1 Uvod

Slovar slovenskega knjižnega jezika (*SSKJ*)¹ je največji dosežek slovenske leksikografije (približno 110.000 iztočnic), žal pa tudi edini enojezični slovar slovenskega jezika, ki je izšel po drugi svetovni vojni. Teoretična zasnova *SSKJ* je na eni strani temeljila na slovenski slovarski tradiciji, kot so jo postavili Miklošič, Levstik in Pleteršnik, na drugi strani pa na teoriji evropskega jezikovnozvrstnega funkcionalizma, ki je bil kot del strukturalizma vezan na jezikovni sistem. Ob tem se zdi pomemben predvsem podatek, da so avtorji izhajali iz sodobnih leksikografskih nazorov tistega časa:

SSKJ (je) s svojo zasnovo, temelječo na evropskem jezikovnozvrstnem funkcionalizmu in razumevanju slovarskega pomena kot (slovarske) vrednosti, posegel v tradicionalno slovensko jezikoslovno misel zgodnjih šestdesetih let in jo prilagodil evropskemu jezikoslovnemu toku. Lahko rečemo, da je *SSKJ* odigral pomembno vlogo pri prenovljeni

¹ Bibliografski podatki slovarjev skupaj s kraticami so navedeni med literaturo na koncu članka.

interpretaciji jezika; s svojo zasnovo je posegel v prevladujoča jezikoslovna načela v slovenskem prostoru in jih aktualiziral s strukturalnimi jezikoslovnimi prvinami, smiselno nadgrajenimi s splošnospoznavnimi korektivi. (Vidovič Muha 2000: 186–187.)

Ker *SSKJ* odseva knjižni jezik s konca 19. stoletja in prve polovice 20. stoletja (Gantar 2001), v njem manjka veliko sodobnega besedišča. Nekateri slovenski jezikoslovci (Bokal et al. 2003), so s predstavitvijo koncepta slovarja novejšega slovenskega besedja ponudili rešitev te pomanjkljivosti, pri čemer zasnova tako v strukturi kot definicijskem jeziku² sledi *SSKJ*-jevski leksikografski teoriji in praksi, ki je deloma nadgrajena s spoznanji slovenskega strukturalnega pomenoslovja Vidovič Muhe (2000).

Pri tem predstavlja največji problem prav definicijski jezik *SSKJ*, saj kot ciljnega uporabnika predvideva jezikovno nadpovprečno sposobnega materne govorca slovenščine. Poleg tega je bilo zadnjih dvajset let za leksikografijo izjemno plodnih (Béjoint 2000: 1):³ leksikografi so izpopolnili definicijske postopke, hkrati pa so postali slovarski projekti neločljivo povezani z elektronskimi besedilnimi korpusi, ki so močno vplivali na nastanek novih slovarskih teorij. *SSKJ* sodi glede na čas nastanka pred omenjeno prelomno obdobje leksikografije, zato se zdi popolna revizija definicijskih postopkov in definicijskega jezika nujna, pri čemer je leksikografom lahko v veliko pomoč korpus *FIDA* (ter *FidaPLUS*), za katerega menimo, da je za slovarske namene neprecenljiv produkt slovenske korpusne lingvistike.

V članku se bomo najprej posvetili tipom definicij in se v nadaljevanju osredotočili na ustaljena načela, ki so se pri tem uveljavila, ter jih preverili na konkretnih primerih iz *SSKJ*. Naša analiza se bo posvetila prednostim izrabe korpusa pri preoblikovanju obstoječe definicije ali oblikovanju nove, izpostavili pa bomo tudi nekaj nefunkcionalnih definicijskih metod v *SSKJ*.

2 Tipi definicij

Leksikografska literatura (npr. Landau 1989, Béjoint 2000 in Svensén 1993) najpogosteje omenja naslednje tipe definicij:

- 1) leksikografsko definicijo,
- 2) parafrazo (sopomenke, delne sopomenke, protipomenke),
- 3) hibridno definicijo,
- 4) ekstenzionalno definicijo,
- 5) ponazorjevalno definicijo,
- 6) celostavno definicijo (COBUILD-ovi slovarski projekti),
- 7) definicijo funkcije besede.

² V članku se uporablja izraz definicija, definicijski jezik itd., kar ustreza primarnemu angleškemu pomenu besede definition ('pojasnilo o pomenu besede ali izraza, ki ga najdemo v slovarju'). V slovenskem prostoru, npr. v *SSKJ*, se uporablja izraz (slovarska) razlaga, izraz definicija je v prvi vrsti vezan na razlage terminov.

³ Vse navedke iz tujih virov je avtor članka v slovenščino prevedel sam.

2.1 Leksikografska definicija

Leksikografsko definicijo, poimenovano tudi tradicionalna analitična definicija, opisuje Béjoint (2000: 198) kot najprestižnejši tip definicije, ki ga najpogosteje najdemo v splošnih enojezičnih slovarjih. Taka definicija je intencionalna in se nanaša na vsebino koncepta, ki ga pojasnjuje (Svensén 1993: 122), sestavljena pa je iz dveh delov: nadpomenke (*genus proximum*) in ene ali več razločevalnih lastnosti (*differentia specifica*). Tak tip definicije je tudi v izhodišču *SSKJ*⁴ in ga je mogoče ponazoriti s konkretnim primerom:

noga ž. 1. okončina, ki se uporablja za oporo trupa, premikanje

Definicijski postopek zahteva najprej izbiro nadpomenke, kjer mora leksikograf poiskati idealno ravnotežje med maksimalnim definicijskim učinkom nadpomenke (ne sme biti presplošna) in razumljivostjo (in ne preveč specifična) (Ayto 1983). Pri izbiri nadpomenk je zelo pomembna doslednost, kjer si lahko pomagamo z oblikovanjem kategorij. Po potrebi lahko pomen nadpomenke zožimo z razločevalnimi elementi (Krek 2004 po Barnbrook 2002), pri čimer prehajamo že na raven *differentia specifica*.

Izbiri nadpomenke sledi analiza razločevalnih pomenskih sestavin (Ayto 1983), kjer določimo elemente *differentia specifica*. Pri sprejemanju odločitve o naboru razločevalnih lastnosti velja poudariti, da vodi skrajna zamejitev elementov v preširoko definicijo, na drugi strani pa z navajanjem velikega števila razločevalnih elementov lahko določimo pomen preveč specifično (Svensén 1993). Ob tem se moramo tudi zavedati, da je zajetje vseh pomenskih sestavin v definicijo *a priori* nemogoče.

2.2 Parafraze

S parafrazo, kot jo razumemo v slovarskem smislu, predmet definicije opišemo z drugimi besedami, pri čemer uporabimo bolj pogoste (običajnejše, nevtralnejše ...) besede ali besedne zveze. Ta tip definicije je v *SSKJ* vezan predvsem na besedne zveze, ki vsebujejo besedo, ki nastopa v iztočnici:

glava ž.
manjka mu eno kolesce v glavi *je nekoliko čudaški*

V vlogi parafraze se pojavljajo tudi sopomenke, delne sopomenke in protipomenke, o čemer bomo govorili v nadaljevanju.

⁴ Pojem slovarskega pomena, na katerem temelji *SSKJ* (Vidovič Muha 2000: 15), predvideva natančno določeno zgradbo slovarske razlage v obliki nestavčne besedne zveze z uvrščevalno, nadrejeno sestavino (t. i. uvrščevalno pomensko sestavino) v jedru in razločevalnimi sestavinami (t. i. razločevalnimi pomenskimi sestavinami) v odvisnem delu (Vidovič Muha 1999).

2.2.1 Sopomenke in delne sopomenke

Sopomenke in delne sopomenke se v slovarjih pojavljajo v dveh vlogah: kot samostojna definicija ali kot njen dodatek (k temu se bomo vrnili v poglavju 2.3). Pojem *sopomenka* se pogosto uporablja v širokem pomenu in navadno že vključuje pomen *delne sopomenke*. Zgusta (1971: 90) trdi, da lahko o sopomenskosti govorimo le takrat, ko imajo izrazno različne besede tri osnovne sestavine pomena: denotat, konotacijo in obseg, prekrivne. Svensén (1993: 118) na podlagi svoje raziskave trdi, da je absolutna sopomenskost omejena povsem na strokovni jezik.

Sopomenke in delne sopomenke so lahko zelo učinkovit način definiranja, kar pa je v veliki meri odvisno od namena slovarja. Če želimo uporabniku na preprost in učinkovit način pojasniti zahtevne besede, bo nekaj delnih sopomenk⁵ dovolj. Kljub temu je pri uporabi večpomenskih sopomenk potrebna previdnost, saj lahko sicer sistem sopomenk uporabnika prej zmede kot mu koristi. Temu se je mogoče izogniti tako, da dodamo sopomenki še eno ali več sopomenk oziroma ob definicijski sopomenki navedemo številko njenega ustreznega slovarskega pomena, pri čemer mora taka sopomenka v slovarju nastopati kot iztočnica.

Vprašljivost seznama sopomenk se pojavi ob dejstvu, da vsaka nadaljnja sopomenka, ki jo vključimo v definicijo, izkazuje manjšo mero sopomenskosti z iztočnico kot prejšnja. Še več, uporabnika lahko zmedejo tudi odnosi med posameznimi sopomenkami. Skratka, daljšim seznamom definicijskih sopomenk se velja v slovarju izogniti; če že zaradi drugega ne, potem zato, ker postane v tem primeru slovar bolj podoben tezavru.

2.2.2 Protipomenke

Čeprav je na prvi pogled vloga protipomenk omejena na dodatek glavni definiciji, spodnji primeri iz *SSKJ* pričajo drugače:

surov prid.

1. ki je v naravnem stanju in ni obdelan, očiščen
2. ki ni (popolnoma) kuhan, pečen
3. ki ni dokončno izdelan, obdelan

samski prid.

1. ki ni poročen

posvéten prid.

1. ki ni verskega, cerkvenega značaja
2. ki ni duhovno, versko usmerjen

Zveza *ki ni* + PROTIPOMENKA sicer deluje kot sopomenka, vendar pa ima ključno vlogo pri doseganju namena definicije pomensko razmerje med besedama.

⁵ Tu sopomenke namenoma niso omenjene, saj bolj zahtevne besede definiramo z besedami, ki so lažje razumljive in so tudi zelo redko absolutne sopomenke.

2.3 Hibridne definicije

Hibridne definicije so kombinacije leksikografske definicije ali parafraze in ene ali več sopomenk, delnih sopomenk ali protipomenk. Zgusta (1971: 260) poudarja, da lahko posledična nasprotja in primerjave med (delnimi) sopomenkami ponudijo dodatno pojasnilo k definiciji, hkrati pa, kar navaja kot stranski produkt, uporabniku občasno pomagajo najti izraz, ki je ustrežnejši od iskanega.

Pri tem tipu definicij je treba biti pozoren na to, da leksikografska definicija še vedno deluje kot neodvisna celota. Po drugi strani morajo biti dodane (delne) sopomenke in protipomenke jasno označene, da ne zavajajo uporabnika (Svensén 1993: 132), kar lahko rečemo za *SSKJ*:

lep prid. 1. ki ima v estetskem pogledu pozitivne lastnosti, **ant.** grd

2.4 Ekstenzionalna definicija

Ekstenzionalna definicija navaja vse koncepte, ki jih zajema definirana beseda. Tako definicijo oblikujejo (a) splošni ali (b) individualni koncepti:

- a) **motorno vozilo** avto ali motorno kolo ali moped ali kombi ali ...
- b) **Nordijska država** Švedska ali Norveška ali Danska ali Finska ali Islandija.⁶

Čeprav bi nekaj primerov delne ekstenzionalne definicije našli v splošnih in EFL slovarjih,⁷ je njena raba omejena na terminološko in strokovno leksikografijo.

2.5 Ponazorjevalna definicija

Ponazorjevalna definicija, kot pove že ime, prikazuje primer ali nekaj primerov iz zunajjezikovnega sveta (Zgusta 1971: 256). Najpogostejša oblika so ilustracije, njihova uporaba pa je zelo tržno specifična: ameriški splošni slovarji jih pogosto vključujejo, britanski zelo redko, v EFL slovarjih pa so nepogrešljiv sestavni del.

Ilustracije imajo veliko slabosti. Ob tem, da zasedejo veliko prostora in so precej drage, je njihova definicijska natančnost majhna:

/.../ slika je v najboljšem primeru primer vsebine iztočnice, vendar niti približno ne zajema njenega celotnega obsega pomena. (Landau 1989: 111.)

⁶ Primera sta prevoda zgledov iz tuje literature (Svensén 1993: 124), saj *SSKJ* tega tipa definicij ne uporablja.

⁷ EFL slovarji so enojezični angleški slovarji, namenjeni nematernim govorcem angleškega jezika, ki so se pojavili v začetku 40. let 20. stoletja z izidom Oxfordovega *OALD* slovarja (avtor A. S. Hornby). Temu so se kasneje pridružili še: *Longman (LDOCE)*, *Collins COBUILD (CCALD)*, *Cambridge (CIDE)* in *Macmillan (MED)*.

Glavna vloga ilustracij v enojezičnih slovarjih je torej dopolnilo definiciji, saj jih zaradi njihovih omejitev ne moremo uporabljati neodvisno.

2.6 Celostavčna definicija

Ta dokaj nov tip definicije (Hanks 1987) se zelo razlikuje od tradicionalne leksikografske definicije, ker predstavi besedo v njeni tipični slovnični strukturi in z njenimi tipičnimi kolokatorji ter tako preseže tradicionalni način dekontekstualizacije pomena besede. Ta tip definicij je v celoti vezan na EFL slovarje *CCALD*.

Definicija je sestavljena iz levega (*definiendum*) in desnega (*definiens*) dela, ki ju povezuje zglob⁸ (*hinge*), pri čemer »levi del podaja informacijo o rabi iztočnice, desni pa o njenem pomenu« (Krek 2004: 5). Zglob je največkrat glagol, v nekaterih primerih so uporabljani vezniki.

Ta tip definicijskega jezika je podrobneje predstavljen v Hanks (1987), Barnbrook in Sinclair (1994) ter Barnbrook (2002), na slovenskem jeziku je preizkušen v Krek (2004). Ker je tovrstna definicija pedagoške narave in je namenjena predvsem nematernim govorcem, pri avtorjih splošnih enojezičnih slovarjev zaenkrat ni vzbudila velikega zanimanja.

2.7 Definicija funkcije besede

Vse zgoraj našete metode definiranja so precej neučinkovite pri funkcijskih besedah, kot so vezniki in medmeti. V takih primerih je opisana funkcija iztočnice, raba pa je ponazorjena s primeri:

ker vez., v *vzročnih odvisnih stavkih* za izražanje dejstva, da je vsebina odvisnega stavka vzrok dogajanju v nadrednem: ker resnice ni smel povedati, je rajši molčal

Z izbiro omenjenega postopka tvegamo kršitev številnih leksikografskih pravil,⁹ še posebno če upoštevamo, da ima veliko funkcijskih besed obsežna gesla in da po funkcijskih besedah uporabniki redko poizvedujejo (več o tem v Béjoint 2000). Na podlagi tega se zdi smiselno, da se leksikografi izogibajo drobljenju pomenov in razmislijo o tem, kako narediti gesla uporabniku bolj prijazna.

3 Definijski jezik

V leksikografiji velja pravilo, da mora definicija vsebovati le besede, ki so pogostejše od iztočnice. V praksi se je tega pravila pogosto nemogoče držati. Najbolj očiten

⁸ Izraz je v slovenščini prvič uporabljen v Krek 2004.

⁹ Glej naslednje poglavje.

primer so besede, ki so v jeziku zelo pogoste, in določene znanstvene in strokovne besede, ki zahtevajo definicijsko natančnost. Ob tem velja opozoriti na dejstvo, da izkazujejo bolj pogoste besede tudi več pomenov oz. so pogostejše večpomenske, kar govori tudi za to, da dosledno upoštevanje pravila ni vedno najboljša možnost.

Na podlagi tega so nekateri EFL slovarji (npr. *LDOCE*) izoblikovali seznam definicijskih besed, pri čemer so besede na seznam vključene na podlagi ustreznosti in ne pogostosti. Kritiki te metode so izpostavili dejstvo, da se od uporabnika slovarja pričakuje, da pozna vse pomene besed, ki jih vsebuje seznam. Kljub omenjeni kritiki, priljubljenost slovarja *LDOCE* priča o uspešnosti te metode.

Izpopolnjeno verzijo pravila ponuja Zgusta (1971), ki pravi, da definicija ne sme vsebovati besed, ki so težje razumljive od definirane besede v iztočnici. Tu so dovoljene izjeme, ko se leksikograf lahko zateče k manj pogosti besedi le, če ta pripomore k večji natančnosti definicije.

4 Ključ do dobre definicije

Recepta za idealno definicijo ni – v veliki meri zato, ker idealna definicija ne obstaja –, vendar pa obstajajo določena leksikografska načela, s katerimi se je mogoče približati dobri definiciji. V nadaljevanju bomo predstavili najpogostejša načela, ki se v večini nanašajo na tradicionalno leksikografsko definicijo.

4.1 Zamenljivost

/.../ dva izraza sta si sinonimna, če lahko enega zamenjamo z drugim »salva veritate«
– pod pogojem, da se resnična vrednosti ne spremeni. (Hanks 1987: 119.)

Odkar je Leibniz v 18. stoletju prvič opisal to merilo, skušajo leksikografi oblikovati definicije, ki bi v danem kontekstu lahko nadomestile iztočnico. Načelo ima svoje prednosti: z njim lahko na primer preverimo ali potrdimo natančnost definicije (Stock 1988: 82).

Vendar pa je načelo lažje izvedljivo v teoriji kot v praksi. Zelo težko, če ne že nemogoče, mu je slediti pri definiranju funkcijskih besed in strokovnih izrazov (več o tem v Béjoint 2000 in Landau 1989), hkrati pa nas upoštevanje načela lahko vodi v oblikovanje nerodno zvenceh definicij. Stock (1988), Landau (1989) in Hanks (1987) izpostavljajo na primer nerodnost izraza *pertaining to* pri definicijah pridevnikov v angleščini (v *SSKJ* je v enaki vlogi zveza *nanašajoč se na*). V slovenščini se ob tem srečamo še z drugimi težavami, na primer s slovničnim pravilom ujemanja v spolu in sklonu.

Omenjeno načelo je zelo pomembno predvsem za pisca definicij, saj je učinkovita nadomestitev iztočnice v stavku z njeno definicijo lahko dober pokazatelj njene

učinkovitosti. Na drugi strani ostaja to načelo uporabniku skoraj popolnoma skrito, saj le-ta ne išče besede ali besedne zveze v slovarju zato, da bi jo v besedilu nadomestil z drugo, ampak zato, da bi razvozlal njen pomen. Med načeli, ki jih tu obravnavamo, je to edino, ki je za pisca definicij bolj pomembno kot za uporabnika.

4.2 Odsev slovnične funkcije¹⁰

To načelo je tesno povezano z načelom zamenljivosti. Po njem naj bi definicijska beseda besednovrstno ustrezala definirani besedi: definicijo samostalnika torej uvaja samostalnik, definicijo glagola glagol itd. Omenjeno načelo ima z načelom o zamenljivosti mnogo skupnih negativnih lastnosti, vendar pa Landau (1989: 134) opozarja, da »splošno gledano leksikografi zvesto sledijo temu načelu« in poudarja, »da ga brez tehtnega razloga tudi ni smiselno kršiti«.

4.3 Brez krožnosti

Krožnosti, ki iskanje v slovarju spremeni v neskončno kroženje po geslih, bi se morali leksikografi v vsakem primeru izogniti, zlasti najbolj neposrednim oblikam, ko definicija iztočnice A vsebuje iztočnico B in definicija iztočnice B iztočnico A ($A = B$, $B = A$) oziroma, ko se v definiciji iztočnice A pojavi iztočnica ($A = A$). Za zadnje predlaga Landau naslednje pravilo:

Nobena beseda ne more definirati sama sebe in definicija nobene besede ne sme vsebovati besede iz svoje družine, razen če je sorodna beseda definirana neodvisno. (Landau 1989: 125.)

Tudi v tem primeru predstavljajo izjemo besede, ki so v jeziku zelo pogoste, vendar pa naj bi se leksikografi praviloma držali tega načela. V primerih, ko se krožnosti ni mogoče izogniti, je potrebno iskalni krog čim bolj razširiti, saj na ta način uporabniku ponudimo možnost, da razvozla pomen iskane besede, še preden se vrne na začetek.

4.4 Slovar mora biti zaključena celota

Znotraj enojezične leksikografije se pogosto omenja pravilo, da naj bo vsaka beseda, ki se pojavi v slovarju, definirana. V dobi računalnikov uredniki ne bi smeli imeti težav pri preverjanju tega, žal pa jim prednostne naloge in kratki oddajni roki pogosto prekrizajo načrte.

Poleg tega je uresničitev tega precej odvisna od vrste slovarja. Pri dvosmernih dvojezičnih slovarjih bomo našli več neujemanj, ker nekatere besede nimajo ustreznice v drugem (ciljnem) jeziku. Pogosto se tudi dogaja, da sta za vsako polovico slovarja zadolženi različni uredniški ekipi, ki sta nemalokrat v različnih državah.

¹⁰ Naslov je prevod poglavja iz Landau (1989).

V splošnih enojezičnih slovarjih in EFL slovarjih je kršenje tega načela manj dopustno. Edina očitna izjema so latinska imena živali, ki predstavljajo dodatno informacijo za bolj strokovno kvalificiranega uporabnika.

4.5 Analiza pomena

Analiza pomena je ključna za oblikovanje definicije, zlasti ko govorimo o večpomenskih besedah. Angleški leksikografi pogosto omenjajo dva slovarska pristopa: drobljenje (*splitting*) in kopičenje (*lumping*) pomenov. Ne eden ne drugi ni vedno pravi – izbira je odvisna predvsem od besede same. Rundell (1988) opozarja, da preveliko drobljenje pomenov lahko privede do namišljene večpomenskosti (*contrived polysemy*). Svensén (1993: 115) to komentira takole:

.../ treba se je poskusiti izogniti nepotrebnemu ustvarjanju ločenih enot pomena, ki so v resnici le posebni primeri glavnih pomenov *.../* pomembno je ugotoviti, do kakšne mere se lahko pomen razširi, preden je treba uvesti nov in neodvisen pomen.

Po drugi strani pretirano kopičenje pomenov lahko zanemari splošno uveljavljene metaforične in razširjene pomene (več o tem v Moon 1987). Béjoint (2000) kot rešitev predlaga kombiniranje splošne definicije s poddefinicijami. Omenjeno metodo je uspešno uporabil *NODE*, ki s postavitvijo osrednjega in najbolj značilnega pomena na prvo mesto sledi Hanksovemu načelu tipičnosti (*typicality*). Gre za idejo, da bo uporabnik s tem, ko bo prepoznal najbolj tipičen pomen besede, lažje razvozlal druge pomene.

4.6 Korpus

Korpusi so postali nepogrešljiv del leksikografije, saj ponujajo informacije o rabi besede, njeni pogostosti, kolokatorjih in tipičnih slovničnih strukturah. V Veliki Britaniji slovar, ki ne temelji na korpusu, danes ne more biti več konkurenčen. *CCALD* je kot prvi slovar, ki je v celoti temeljil na korpusu, šel v izrabi korpusnih informacij zagotovo najdlje.

Slovenska korpusna lingvistika je v zadnjem desetletju z viri, kot sta *FIDA* in zlasti *FIDAPlus*, slovenskim leksikografom ponudila možnost, da ustvarijo slovarje, ki bodo odsevali sodoben slovenski jezik in sledili svetovnim leksikografskim trendom. Nekatero od mnogih prednosti izrabe korpusa pri oblikovanju definicij bomo predstavili v nadaljevanju.

5 Praksa v *SSKJ*

V nadaljevanju bomo preverili, v kolikšni meri upošteva *SSKJ* omenjena načela definiranja, pri čemer smo slabostim načel o zamenljivosti in o odsevu slovnične funkcije že namenili nekaj besed in jih ponazorili z zgledi iz *SSKJ*. Temu se v nadaljevanju ne bomo več posvečali, kakor tudi ne načelu t. i. zaključene celote, ki ga *SSKJ* krši z dodajanjem latinskih imen k definiciji.

Pozornost bomo namenili definicijskemu jeziku (kjer vključujemo tudi korpus), problemu krožnosti in analizi pomena. Pri tem gre za elemente, ki se prepletajo in jih je težko analizirati neodvisno drug od drugega. Služili nam bodo predvsem kot osrednje teme, ki jih bomo utemeljevali s posameznimi primeri. Ukvarjali se bomo s samostalniki, ki so najštevilčnejša besedna vrsta v *SSKJ*.

Seveda je za pričakovati, da nam bo korpusna analiza razkrila marsikatero pomanjkljivost definicij v *SSKJ*, saj v času nastajanja *SSKJ* korpusi še niso obstajali. Slednjega ne smemo jemati kot olajševalne okoliščine, saj *SSKJ* za materno govore slovenščine ostaja, zaenkrat, najbolj sodoben enojezični slovar, kar ga premore slovenski jezikovni prostor. Še več, če *SSKJ* ne dosega sodobnih definicijskih standardov oziroma ne zadovoljuje potreb svojih uporabnikov, je zahteva po novem enojezičnem slovarju še toliko bolj upravičena.

Samostalniška gesla imajo v *SSKJ* nekaj spornih lastnosti: namesto podatka o besedni vrsti je navedena le okrajšava za spol. Resda na ta način *SSKJ* uporabniku ponudi še eno dodatno informacijo o besedi, vendar pa ostane glavna informacija o besedni vrsti nakazana le posredno, kar kaže, da *SSKJ* nagovarja nadpovprečno sposobnega materne govorce slovenščine. Nadalje je v definicijah pogosto uporabljena vejica namesto veznikov,¹¹ npr. *in in ali*, kar lahko deluje moteče, zlasti ko ima vejica med navadno dvema besedama naštevalno vlogo.

kultura ž. 1. skupek dosežkov, vrednot človeške družbe kot rezultat človekovega delovanja, ustvarjanja

Pri analizi definicijskega jezika v *SSKJ* se bomo najprej osredotočili na iztočnice. Podatek o pogostosti iztočnice nam je lahko v veliko pomoč, zlasti če imamo že vnaprej oblikovane kategorije definiranja, po katerih razvrščamo gesla. *SSKJ* izkazuje to pri živalskih imenih:

skupina živalskih imen	pred definicijo	leksikografska definicija	po definiciji
1. splošno znana	/	DA	/
2. rabljena v vsakdanjem jeziku, ne pa v znanstvenem jeziku	kvalifikator <i>poljud.</i>	DA	vejica + kvalifikator <i>strok.</i> + strokovni izraz
3. manj znana	kvalifikator <i>zool.</i>	DA	vejica + latinsko ime <i>ALI</i> podpičje + nadrejeni sinonim
4. narečni nazivi	kvalifikator <i>nar.</i>	DA	<u>opcijski dodatek:</u> vejica + nadrejeni sinonim
5. ekspresivna poimenovanja	kvalifikator <i>ekspr.</i>	DA	/

Tabela 1: Metode definiranja v *SSKJ* za živalska imena (Tipske razlage v *SSKJ*: 287–288).

¹¹ Omenjeno sporno lastnost najdemo tudi v definicijah gesel ostalih besednih vrst.

Medtem ko lahko drugo skupino zanemarimo,¹² nam je pri uvrščanju iztočnic v prvo ali tretjo skupino korpus v veliko pomoč. Primerjava pogostosti nekaterih iztočnic iz obeh skupin nam pokaže precejšnjo nedoslednost:

geslo v <i>SSKJ</i>	število konkordanc v <i>FIDI</i>
antilopa	323
gams	278
jazbec	83
kozorog	82
krokodil	466
netopir	865
polž	1009
slon	608
škorpion	529
želva	600
žirafa	153

Tabela 2: Izbrana gesla iz skupine 1.

<i>SSKJ</i> geslo (kvalifikator <i>zool</i>)	število konkordanc v <i>FIDI</i>
ameba	71
anakonda	44
barakuda	67
činčila	91
črček	148
hobotnica	396
klopotača	65
koala	107
kojot	116
kolibri	80
kormoran	317

Tabela 3: Izbrana gesla iz skupine 3.

Številna izbrana gesla iz skupine 3 (npr. *hobotnica*, *kormoran*, *črček*) so dejansko kandidati za skupino 1. V primeru da podatki iz korpusa niso dovolj prepričljivi, lahko upoštevamo še dodatni kriterij: če je nadpomenka v definiciji splošno znan koncept, je geslo kandidat za skupino 1.

Nadpomenke imajo pri oblikovanju definicij pomembno vlogo, zato morajo biti uporabniku znane. Samo na sebi to še ne zagotavlja dobre definicije, saj je najpomembnejša prav izbira ustrezne nadpomenke. Za primer smo izbrali uporabo nadpomenk *priprava* in *naprava*, ki se pojavljata v definicijah v *SSKJ*. Primerjava pogostosti lem *priprava* in *naprava* v korpusu *FIDA* in v definicijah *SSKJ* (**Tabela 4**) razkriva zanimivo nasprotje. Čeprav beseda *priprava* v korpusu nima velikega števila konkordanc, je v definicijah uporabljena trikrat pogosteje kot beseda *naprava*. Posledično je nadpomenka *priprava* pogosto (precej) manj pogosta, kot je beseda, ki nastopa v iztočnici.

	<i>priprava</i>	<i>naprava</i>
število konkordanc v <i>FIDI</i>	541 ¹³	14319
število pojavitve v samostalniških definicijah v <i>SSKJ</i>	948	298

Tabela 4: Pogostost lem *priprava* in *naprava*.

¹² V priročniku *Tipske razlage* v *SSKJ* (str. 287) piše, da zaenkrat v *SSKJ* takega primera še ni.

¹³ Dejansko število konkordanc leme *priprava* v korpusu *FIDA* je 22.523, toda ker ima samostalnik dva pomena (drugi pomen opisuje dejanje od »pripraviti nekaj«), sem analiziral prvih 500 konkordanc, našel le dvanajst (2,4 %) primerov za prvi pomen in ta odstotek uporabil na skupnem številu.

Še bolj pomembna se v tem primeru zdi nedoslednost uporabe. V navodilih redaktorjem *SSKJ* (*Tipske razlage* v *SSKJ* 1981: 276) piše, da se nadpomenka *priprava* uporablja za manjše, ponavadi preprostejše predmete.

geslo v <i>SSKJ</i>	angleška ustreznica	<i>NODE</i>	<i>CED</i>	<i>MWCD</i>	<i>CCALD</i>	<i>LDOCE</i>
<i>barometer</i>	<i>barometer</i>	instrument	instrument	instrument	instrument	instrument
<i>cedilo</i>	<i>sieve</i>	utensil	device	device	tool	kitchen tool
<i>denarnica</i>	<i>wallet</i>	holder	case	pocketbook	case	case
<i>dežnik</i>	<i>umbrella</i>	device	device	shade	object	object
<i>glasbilo</i>	<i>(musical) instrument</i>	object or device	contrivance or mechanism	device	object	object
<i>glavnik</i>	<i>comb</i>	strip	device	instrument	piece	piece
<i>inštrument</i>	<i>instrument</i>	tool or implement	implement or tool	implement	tool or device	tool
<i>kasetofon</i>	<i>tape recorder</i>	apparatus	device	device	machine	a piece of equipment
<i>ključ</i>	<i>key</i>	a piece of metal	instrument	instrument	a piece of metal	a piece of metal
<i>klop</i>	<i>bench</i>	seat	seat	seat	seat	seat
<i>kompas</i>	<i>compass</i>	instrument	instrument	device	instrument	instrument
<i>lestev</i>	<i>ladder</i>	structure	framework	structure	a piece of equipment	a piece of equipment
<i>lopar</i>	<i>racket (for sports)</i>	bat	bat	implement	bat	a piece of wood or metal
<i>mikroskop</i>	<i>microscope</i>	instrument	instrument	instrument	instrument	instrument
<i>nož</i>	<i>knife</i>	instrument	instrument	instrument	tool	blade
<i>okvir</i>	<i>frame</i>	structure	structure	case or structure	wood, metal or plastic / arrangement	structure
<i>orožje</i>	<i>weapon</i>	thing	object or instrument	something	object	something
<i>ravnilo</i>	<i>ruler</i>	strip	strip	strip	a piece	a piece
<i>sedlo</i>	<i>saddle</i>	seat	seat	seat	seat	seat
<i>zadrga</i>	<i>zip (fastener)</i>	device	device	fastener	device	two lines of pieces

Tabela 5: Nadpomenke v angleških definicijah besed, katerih definicije prevodnih ustreznice v *SSKJ* vsebujejo nadpomenko *priprava*.

Med dvajset naključno izbranimi stvarnimi samostalniki v *SSKJ* z nadpomenko *priprava* v definiciji (**Tabela 5**) najdemo primere konceptov, ki glede na svojo dejansko velikost ne sodijo med »manjše predmete,« na primer *lestev* in *klop*. Upoštevajoč definicijo besede *priprava* v *SSKJ*,

priprava – predmet, namenjen za opravljanje določenega dela,

je izbira te nadpomenke pri geslu *klop* še toliko bolj vprašljiva, saj ob besedi *klop* ponavadi pomislimo na sedenje ali počivanje in ne na delo. Kot kažejo ugotovitve, bi veljalo ponovno preučiti vlogo nadpomenke *priprava* in bržkone zmanjšati njeno uporabo.

Navajanje različnih nadpomenk v angleških enojezičnih slovarjih za prevodne ustreznice gesel v **Tabeli 5**, katerih pomen je večinoma ožji od pomena besede *priprava*, priča o večjem naboru nadpomenk za stvarne samostalnike. Pri določenih geslih so si slovarji povsem enotni (osenčena polja). Zanimivo je, da ima angleška nadpomenka *instrument* v slovenščini dve izrazni ustreznici, *instrument* in *inštrument*, vendar le prvo najdemo kot nadpomenko v *SSKJ* (17 pojavitev). Razlog za to se skriva v napotku redaktorjem *SSKJ* (*Tipske razlage* v *SSKJ*: 277), ki namesto nadpomenke *instrument* svetuje rabo nadpomenk *priprava* ali *naprava*. Izhajajoč iz korpusnih podatkov, ta argument ni več upravičen:

nadpomenka (lema)	število pojavitev	kolociranje (bližina /7) z lemo:		
		<i>mikroskop</i>	<i>barometer</i>	<i>kompas</i>
<i>inštrument</i>	1319	2	0	0
<i>instrument</i>	2990	10	1	8
<i>priprava</i>	541 ¹⁴	0	0	0

Tabela 6: Kolociranje izbranih gesel iz **Tabele 5** in izbranih nadpomenk.

V *SSKJ* ima veliko samostalniških gesel pretežno opisne definicije. Med najbolj pogostimi (5245 pojavitev v *SSKJ*) je zveza *glagolnik od* + GLAGOL. Čeprav omemba glagolnika skrajša definicijo in usmeri pozornost bralca na eno samo besedo, nemalokrat vnese zmedo, ko začnemo iskati njegov pomen. Oglejmo si eno od variant iskanja pri besedi *mletje*:

mletje sam. – glagolnik od mleti	
1. faza	glagolnik sam. – <i>lingv.</i> samostalniška glagolska oblika, ki pomeni dejanje, stanje
2. faza	mleti nedovr. – z napravo drobiti žito
3. faza	drobiti dovr. – ...

Namesto neposredne definicije, je uporabnik najprej napoten na geslo *glagolnik*, njegova definicija pa je zelo strokovna in zapletena. Problem je mogoče rešiti na dva načina: z drugačno definicijsko formulo ali z opuščanjem glagolnikov v definicijah.

V prid zadnjemu govori več razlogov. Prvič, tudi če bi izboljšali definicije glagolnikov, bi jih večina še vedno vsebovala glagol, iz katerega je glagolnik izpeljan, s čimer bi prav tako zapletli uporabnikovo iskanje pomena. Drugič, glagolnik, kot tudi druge posamostaljene oblike, lahko zmanjša razumljivost samostalniške besedne zveze, v kateri se pojavi. V glavnem stavku definicije besede *kotalka* je na primer v *SSKJ* samostalniška besedna zveza *priprava s koleščki za kotalkanje*.

¹⁴Glej op. 15.

Najbolj očitna interpretacija je najbrž tista, ki določa, da sta elementa *s koleščki* in *za kotalkanje* prilastka samostalnika *priprava*. Vendar pa obstaja možnost interpretacije, po kateri lahko uporabnik razume, da je zveza *za kotalkanje* prilastek samostalnika *koleščki*. Čeprav se zdi verjetnost take interpretacije v tem primeru zelo majhna, že sam obstoj take možnosti razkriva uporabniku neprijazno lastnost slovarja.

Tretji razlog so slovnične omejitve glagolnika. Glagolnik je neosebna oblika, torej ne vključuje vršilca dejanja. Ta koncept je pogosto uporabljen v angleških splošnih enojezičnih slovarjih, toda EFL slovarji uporabljajo bolj informativne in manj zapletene strukture. Spodnji primer kaže, kako *CCALD* in *LDOCE* predstavita informacijo, ki jo v *SSKJ* opisuje glagolnik:

<i>SSKJ</i>	priprava z ročajem in z zložljivo streho <u>za zaščito pred dežjem</u>
<i>CCALD</i>	is an object <u>which you use to protect yourself from the rain or hot sun.</u> It consists of a long stick with a folding frame covered in cloth (je predmet, s katerim se zaščitimo pred dežjem ali vročim soncem. Sestavlja ga dolga palica z zložljivim ogrodjem, ki ga prekriva tkanina)
<i>LDOCE</i>	an object <u>that you use to protect yourself against rain or hot sun.</u> It consists of a circular folding frame covered in cloth (predmet, s katerim se zaščitimo pred dežjem ali vročim soncem. Sestavlja ga okroglo zložljivo ogrodje, ki ga prekriva tkanina)

Tabela 7: Definicije besede *dežnik* (umbrella) v izbranih slovarjih.

Definiciji v *CCALD* in *LDOCE* z zaimkom *you*¹⁵ nudita dragocen podatek: funkcija *dežnika* je, da ščiti *LJUDI* pred dežjem ali vročim soncem.¹⁶

5.1 Krožnost

Uporaba besede *glagolnik* v definiciji sicer ne povzroča krožnosti, vendar pa zveza *glagolnik od + GLAGOL* krši pravilo, po katerem definicija naj ne bi vsebovala besed, sorodnih iztočnici, saj so iztočnice vedno izpeljane iz glagolov, ki jih najdemo v definicijah. Četudi so nekateri teh glagolov neodvisno definirani, kombinacija zapletenosti pomena besede *glagolnik* in iskanja gesla glagola naredi slovar uporabniku precej neprijazen.

Omenjeni primer ima dokaj preprosto rešitev, saj bi bilo treba spremeniti le definicijsko formulo. Bolj zapleteno je odkriti krožnost, ki se ne nanaša le na geslo samo, ampak tudi na številna druga gesla. Ta oblika krožnosti je največkrat kombinacija krožnosti tipa $A = B$, $B = A$ in neučinkovite osrednje definicije pri *A*. Za primer si oglejmo geslo *barva* v *SSKJ*:

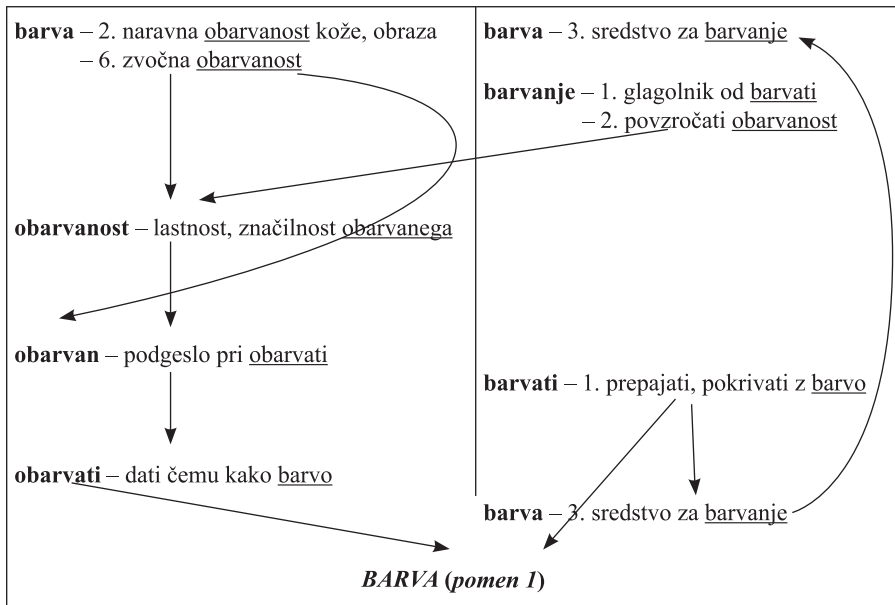
¹⁵ Zaimek *you* v slovenščini prevajamo s človek ali pa uporabimo množinsko obliko glagola.

¹⁶ Beseda *dežnik* ima ožji pomen od besede *umbrella*, saj imamo v slovenščini za predmet, ki nudi zaščito pred vročim soncem, posebna izraza (*sončnik* in *senčnik*).

barva ž.

1. lastnost predmeta, katero očesu posreduje svetloba, ki jo telo seva, odbija ali prepušča
2. naravna obarvanost kože, obraza
3. sredstvo za barvanje
4. prepričanje, mišljenje, nazor
5. izrazite poteze, značilnosti
6. zvočna obarvanost
7. razločevalno znamenje pripadnosti
8. igralne karte z istim znakom

Ker se bomo osrednji definiciji (1) posvetili kasneje, si najprej pogledjmo definicije pomenov 2, 3 in 6, ki vsebujejo iztočnici sorodne besede (podčrtane). Iskanje pomena omenjenih besed nas pripelje do sledečih rezultatov:

Kot lahko vidimo, uporabnika čaka kar zapleteno iskanje, če želi razvozlati pomen 2, 3 in 6. Iskanje pomena besede *obarvanost* je navidez sicer preprosto, vendar se lahko zaplete že pri iskanju gesla *obarvan*, ki v *SSKJ* ne obstaja. Najdemo ga kot podgeslo pri besedi *obarvati*, kar pomeni, da mora biti uporabnik seznanjen z *SSKJ-jevsko* prakso predstavitve deležnikov pri glagolskih geslih.

Še bolj zapleteno je iskanje pomena besede *barvanje*, kjer mora uporabnik trikrat izbirati med ustreznim pomenom (pri geslih *barvanje*, *barvati* in *barva*). Če pri geslu *barvanje* izbere prvi pomen, ga definicija napoti na geslo *barvati*, kjer je beseda *barva* v definiciji prvega pomena uporabljena v pomenu sredstva in ne lastnosti. Tu naleti uporabnik na začarani krog, ki se mu skušajo leksikografi na vsak način izogniti, in se bo prisiljen zateči pri razpoznavanju pomena besede *barva* pod pomenom 1 po dodatno pojasnilo.

Drugi pomen pri geslu *barvanje* nas usmeri na *obarvanost*, krog pa se podobno kot v prejšnjem primeru konča pri prvem pomenu besede *barva*. Če upoštevamo dejstvo, da v *SSKJ* najdemo 547 definicij, v katerih se pojavlja lema *barva*, ob tem pa še številne definicije, ki vsebujejo besede njene besedne družine (*obarv** – 45 definicij, *barvil** – 52 definicij itd.), lahko rečemo, da je vpliv definicije prvega pomena pri geslu *barva* večdimenzionalen. Omenjena definicija je bolj ali manj strokovna in bi jo veljalo popraviti. Poglejmo, kako bi se lahko tega lotili.

Konkordance v korpusu *FIDA* kažejo (**Tabela 8**), da je ustreznost izbire izrazov v definiciji različna: glagoli, ki nastopajo v definiciji, redko kolocirajo z lemo *barva*, medtem ko se samostalniki dokaj pogosto pojavljajo v njeni bližini. Poleg tega definicija deluje zapleteno in nejasno: uporabljena je struktura *S/s/s* (dva odvisnika), v kateri se zamenja nosilec *barve* (*predmet – telo*), *svetloba* ima vlogo posrednika, *oko* pa posredno kaže na prisotnost človeka.

lema	kolociranje z lemo <i>barva</i> (bližina /5)
lastnost	99
predmet	73
oko	49
posredovati	0
svetloba	307
telo	211 ¹⁷
sevati	2
odbijati	18
prepuščati	5

Tabela 8: Kolociranje polnptomenskih besed iz definicije z lemo *barva*.

Ker so primeri iz korpusa za lemo *barva* uporabni zgolj za analizo obstoječe ali za pisanje ekstenzionalne definicije, se moramo zateči k bolj logičnemu pristopu. Preprosto rečeno, je *barva* nekaj, kar lahko vidimo in se pojavlja v različnih tonih in odtenkih. Odkrili smo pomemben podatek – *barva* je vidna lastnost. Sicer se to pojavlja že v prvotni definiciji, vendar je predstavljeno z zapleteno besedno zvezo *očesu posreduje*, ki je v redkih primerih¹⁸ v korpusu *FIDA* omejena na strokovno besedilo. Začetek definicije bi torej bil:

barva 1. vidna lastnost predmeta ...

Raba atributa zoži pomen definicije, ki se v našem predlogu nanaša le na obliko, velikost, dimenzijo in barvo. Toda v prvotni trditvi o *barvi* (... nekaj, kar lahko vidimo in se pojavlja v različnih tonih in odtenkih) se skriva namig, kako še bolj zožiti pomen:

¹⁷ V večini konkordanc se lema *telo* pojavlja v pomenu človeškega telesa in ne predmeta.

¹⁸ V *FIDI* najdemo le en primer, pa še pri tem je *oko* v vlogi osebkca.

barva 1. vidna lastnost predmeta, ki se pojavlja v osnovnih tipih in odtenkih

S tem dosežemo vseobsežnost definicije, korpus pa obenem potrjuje ustreznost izbire besed *osnoven* in *odtenek*, saj ima prva 223 pojavitev v bližini leme *barva*, druga pa 289.

V predlagani definiciji je izostal strokovni del prvotne definicije in zaradi pogostega kolociranja leme *svetloba* z lemo *barva* bi ga bilo smiselno dodati. V pomoč nam je lahko tudi naslednje vprašanje: Zakaj bi uporabnik sploh poiskal glavni pomen besede *barva*? Primeri iz korpusa kažejo, da besedo *barva* večinoma najdemo v bližini besed, kot so na primer *rdeč*, *moder* itd., ki že vključujejo njen pomen. V takšnih primerih bi uporabnika bolj zanimala vidne lastnosti barve. Iz tega razloga moramo vpeljati strokovno vsebino:

barva 1. vidna lastnost predmeta, ki se pojavlja v osnovnih tipih in odtenkih in je posledica načina, kako predmet odbija ali oddaja svetlobo

Ta definicija se na prvi pogled ne razlikuje preveč od prvotne, vendar obstaja veliko pomembnih razlik. Vključuje le en osebek (*predmet*), jezik odraža podatke iz korpusa in, kar je najpomembneje, prvi podredni stavek je popolnoma nov in vsebuje uporabniku znane besede.

5.2 Analiza pomena

S problematiko analize pomena iztočnice se srečamo predvsem pri večpomenskih besedah, pri katerih ima osrednji pomen več podpomenov. Če obstaja semantična povezava med pomeni in/ali podpomeni, nastane dilema, kaj ponuditi kot glavno definicijo. Za primer vzemimo geslo *vrata*:¹⁹

vrata *s mn.*

1. odprtina v zidu, steni, ki omogoča dostop v notranjost česa
  - a) naprava z gibljivo pritrjeno ploščo za zapiranje take odprtine
  - b) gibljivo pritrjena plošča take naprave
2. cilj napada pri nekaterih igrah, predvsem z žogo
  - a) naprava, ki označuje cilj napada
3. prostor med dvema označenima palicama, skozi katerega mora peljati tekmovalec pri nekaterih smučarskih, veslaških disciplinah
  - a) palici, ki označujeta tak prostor
4. področje, kraj, ki omogoča naraven prehod na kako drugo področje
  - a) področje, mesto, skozi katero gre, prihaja, kar izraža določilo
5. omogočiti, onemogočiti komu, da lahko kam gre, kaj naredi

Seznam 20 najmočnejših kolokatorjev po vrednosti MI3²⁰ ne podpira delitve 1. pomena v *SSKJ*, saj v ospredje postavlja podpomena 1a in 1b, med katerima že tako ni velike pomenske razlike in bi ju najbrž veljalo združiti.

¹⁹ Za lažjo preglednost so za podpomene namesto *SSKJ*-jevih poševnic uporabljene črke.

Št.	kolokator	pojavitve	MI3
1	odpreti	2982	29.101342
2	vhoden	922	28.404305
3	biti	10476	26.906042
4	skozi	1522	26.679616
5	zapreti	1183	26.290760
6	odprt	1246	26.217942
7	potrkati	389	25.717959
8	pred	2146	25.508114
9	na	4395	25.476226
10	in	5247	25.419098
11	zaprt	794	25.314355
12	odpirati	607	25.086707
13	on	5524	24.996734
14	zaloputniti	186	24.468219
15	trkati	262	24.422387
16	jesti	3817	23.980365
17	zakleniti	276	23.683235
18	odkleniti	196	23.557368
19	za	2506	23.304858
20	se	2737	23.291584

Tabela 9: Kolokatorji leme vrata v FIDI.

Najbolj pogosti kolokatorji so glagoli, med katerimi je večina dovršnih. Šest od teh glagolov izraža različne oblike odpiranja ali zapiranja, podoben pomen imata tudi pridevnika *odprt* in *zaprt*, le da označujeta stanje. *SSKJ* presenetljivo izpostavlja tudi veliko besednih zvez, ki se bolj ali manj nanašajo na podpomen 1b, na primer:

- *zima trka na vrata,*
- *seja za zaprtimi vrati,*
- *vrata našega doma so zate vedno odprta,*
- *odpreti je moral veliko vrat, da je dobil potrebna potrdila.*

Če bi hoteli upoštevati Hanksovo načelo tipičnosti, bi v tem primeru morali zamenjati vlogi podpomenov in osrednjega pomena. Definicije pomenov 2, 3 in 4²¹ sicer kažejo nekoliko večjo semantično povezanost s pomenom 1 (*odprtina*) kot podpomenom 1a ali 1b, vendar vseeno velja poudariti, da bo uporabnik težko razvozlal te pomene, če ne bo prepoznal tipične vsebine besede.

²⁰ Vrednost MI3 iz tretjega stolpca v tabelah je ena od standardnih statističnih vrednosti v korpusnem jezikoslovju in kaže kolokacijsko moč določene zveze (Gorjanc in Vintar 2000: 24, Gorjanc 2000: 342, 344–345 in Vintar 1999: 162–167). Vrednost nad 10 nakazuje močno povezanost elementov v zvezi (Krek 2004).

²¹ Ti trije pomeni se ne ujemajo s pomeni v angleških slovarjih pri geslu *door* – njihovi prevodni ustreznici sta *goal* (2. pomen) and *gate* (3. in 4. pomen).

6 Zaključek

Kot smo pokazali, imajo leksikografi na izbiro več oblik definicij, vendar pa zlasti leksikografsko definicijo, ki prevladuje v enojezičnih slovarjih (tudi v *SSKJ*), vrednotimo glede na ustreznost definicijskega jezika in upoštevanja leksikografskih načel. Najnovejše orodje leksikografov so korpusi, ki nudijo informacije o pogostosti besed, besednih zvez, kolokatorjih itd. in so obenem dragocen vir primerov rabe. Z uporabo referenčnega korpusa *FIDA* smo na izbranih samostalniških geslih iz *SSKJ* nakazali neprecenljivost korpusa tako pri analizi obstoječih definicij v *SSKJ* kot tudi pri njihovi reviziji. Resda nastanek *SSKJ* sega v čas pred prihodom korpusov, toda bolj pomembno je, da gre za najbolj široko rabljen enojezični slovar slovenskega jezika, za katerega marsikateri uporabnik še vedno meni, da odraža sodobno besedišče.

V *SSKJ* najdemo tudi kršenje leksikografskih načel, ki so obstajala že ob njegovem nastajanju. To predvsem velja za krožnost, katere problematiko smo pokazali na geslu *barva*. Zanimiva primera neustreznosti definicijskega jezika sta definicije glagolnikov, katerih nefunkcionalnost gre v veliki meri pripisati izbiri ciljnega uporabnika *SSKJ*, in pa nedoslednost rabe nadpomenke *priprava*.

Definicijski jezik v *SSKJ* je tako z vidika sodobne leksikografske prakse pomanjkljiv v več pogledih: ne odseva sodobnega jezika in sodobnih leksikografskih trendov ter je usmerjen na jezikovno nadpovprečno sposobnega maternega govorca slovenščine. Na začetku smo omenili njegovo popolno revizijo, vendar bi morda veljalo razmisliti o svežem začetku. Slovenščina potrebuje nov enojezični slovar, ki bo odražal sodobni jezik in ga bodo lahko učinkovito uporabljali širši krog ljudi. Napredna slovenska korpusna lingvistika in nov val leksikografov in jezikoslovcev nam to vsekakor omogočata.

Viri

CCALD: Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary. CD-ROM. Worthing: Harper Collins, 2003.

CED: Collins English (Desktop) Dictionary. Worthing: Harper Collins, 2004.

FIDA, Korpus slovenskega jezika FIDA <<http://www.fida.net>>.

FIDAPlus, Referenčni korpus slovenskega jezika <<http://www.fidaplus.net>>.

LDOCE: Longman Dictionary of Contemporary English. Harlow: Pearson Education Limited, 2005.

MED: Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. London: Macmillan, 2002

MWCD: Merriam-Webster's 11th Collegiate Dictionary. Springfield: Merriam-Webster, 2003.

NODE: The New Oxford Dictionary of English. Oxford: Oxford University Press, 1999.

SSKJ: *Slovar Slovenskega knjižnega jezika*. CD-ROM. Ljubljana: DZS, 1998.

Tipske razlage v SSKJ: Napotki za redakcijo samostalnika, pridevnika in glagola v SSKJ: 1. in 2. del. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik SAZU, Leksikološka sekcija, 1981.

Literatura

Ayto, John, 1983: On specifying meaning: Semantic analysis and dictionary definitions. Hartmann, Reinhard (ur.): *Lexicography: Principles and Practice*. London: Academic Press.

Barnbrook, Geoff, 2002: *Defining language: A local grammar of definition sentences*. Amsterdam: John Benjamins.

Barnbrook, Geoff in Sinclair, John, 1994: Parsing Cobuild Entries. Sinclair, John, Hoelter, Martin in Peters, Carol (ur.): *The Languages of Definition: The Formalisation of Dictionary Definitions for Natural Language Processing*. Luxembourg: European Commission. 13–58.

Béjoint, Henri, 2000: *Modern Lexicography: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Bokal, Ljudmila, Gložančev, Alenka, Jakop, Nataša, Kostanjevec, Polona in Vojnovič, Nastja, 2003: O načrtovanem slovarju novejšega besedja slovenskega knjižnega jezika. *Jezikoslovni zapiski* 9/1. 207–223.

Gantar, Polona, 2001: Slovenska frazeologija v dosedanjih slovarjih glede na aktualna slovaropisna načela. *Jezikoslovni zapiski* 7/1–2. 207–223.

Gorjanc, Vojko, 2000: Nekateri možnosti jezikoslovne izrabe enojezikovnih korpusov. Orel, Irena (ur.): *36. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 335–348.

Gorjanc, Vojko in Vintar, Špela, 2000: Iskanja po *Korpusu slovenskega jezika FIDA*. Erjavec, Tomaž in Gros, Jerneja (ur.): *Informacijska družba, Jezikovne tehnologije* (17.–19. okt. 2000). Ljubljana. 20–26.

Hanks, Patrick, 1987: Definitions and Explanations. Sinclair, John (ur.): *Looking Up: An Account of the COBUILD Project in lexical computing*. London: Collins. 116–136.

Krek, Simon, 2004: Slovarji serije COBUILD in formalizacija definicijskega jezika. *Jezik in slovstvo* 49/2. 3–16.

Landau, Sydney, 1989: *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.

Moon, Rosamund, 1987: The Analysis of Meaning. Sinclair, John (ur.): *Looking Up: An Account of the COBUILD Project in lexical computing*. London: Collins. 86–103.

Rundell, Michael, 1988: Changing the rules: Why the monolingual learner's dictionary should move away from the native-speaker tradition. Snell-Hornby, M. (ur.): *Zurillex '86 Proceedings*. Tübingen: Francke. 127–137.

Stock, Penelope, 1988: The structure and function of definitions. Snell-Hornby, M. (ur.): *Zurilex '86 Proceedings*. Tübingen: Francke. 81–89.

Svensén, Bo, 1993: *Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.

Vidovič Muha, Ada, 1999: Čas in prostor ujeta v slovar 20. stoletja. 35. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 7–9.

Vidovič Muha, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Vintar, Špela, 1999: Računalniško podprto iskanje terminologije v slovensko-angleškem vzporednem korpusu. *Uporabno jezikoslovje* 7–8. 156–169.

Zgusta, Ladislav, 1971: *Manual of Lexicography*. The Hague: Mouton.